

POMNIK
HISTORII

Spacer po XIX-wiecznej osadzie fabrycznej

ZYRARDÓW

Informacja turystyczna

Centrum Informacji Turystycznej i Kulturalnej
ul. 1 Maja 45
tel.: 46 854 28 28
www.resursa.zyrardow.pl

Przewodnicy PTK

Wojciech Lis, tel.: 510 505 070
Urszula Karpińska, tel.: 503 627 918
Jolanta Czapięga, tel.: 608 357 004

Warto odwiedzić

Resursa
ul. 1 Maja 45
tel.: 46 854 24 24
www.resursa.zyrardow.pl

Kręgielnia - „Żyrardów miasto tkaczy i wizjonerów”
wystawa stała
ul. 1 Maja 47
tel.: 46 854 24 24
www.resursa.zyrardow.pl

Muzeum Mazowsza Zachodniego
ul. Karola Dittricha 1
tel.: 46 855 33 13
www.muzeumzyrardow.pl

**Gabinet Pisarza
Pawła Hulki-Laskowskiego**
ul. Narutowicza 34
tel.: 46 855 27 13

Lniany Zaulek
sklep z wyrobami lnianymi
ul. Dittricha 10E
www.lenlinen.com

Lniane Tkaniny Żakardowe
ul. Dittricha 10C
tel.: 602 661 806
(możliwość zwiedzania po uprzednim umówieniu telefonicznym)
„Lniany Ogród” sklep fabryczny
ul. 1 Maja 41B
tel.: 46 854 20 43

Gastronomia

„7 Street”
– Restauracja Amerykańska
ul. Nowy Świat 18a lok. 1
tel.: 508 750 718
www.7street.pl

„Biesiadowo” pizzeria
ul. Szulmana 7
tel.: 537 211 212, 537 213 214
www.biesiadowo.pl

„Bachus” restauracja
ul. Jaktorowska 58
tel.: 46 854 22 93
www.restauracjabachus.pl

„Cafanka” kawiarnia
ul. Hiellego 2
tel.: 604 60 06 01
www.cafefilizanka.pl

Cafe Filizanka
ul. Mireckiego 83
tel.: 692 71 47 61

„Coloseum” restauracja
ul. Izy Zielińskiej 9a
tel.: 512 67 71 12
www.pizzeria-coloseum.pl

„Da Grasso” pizzeria
Al. Partyzantów 7
tel.: 46 855 62 74
www.dagrasso.pl/zyrardow

Golden Branch
ul. Sikorskiego 28
tel.: 46 856 11 03

„Kam” restauracja, kręgielnia
ul. Stefana Jodłowskiego 25/27
tel.: 46 854 16 46 wew. 109
www.aqua.zyrardow.pl

„Karo” restauracja
ul. Limanowskiego 42
tel.: 46 855 27 17

„Ladownia” pub muzyczny
ul. 1 Maja 23b
tel.: 504 63 54 89
www.ladowania.com

„Marrakesh” restauracja
ul. Izy Zielińskiej 17
tel.: 603 90 79 77
restauracja@marrakesh.pl

McDonald's
ul. Reymonta 2
tel.: 46 854 80 30

Pivnica Ceska
ul. Kapitana Pałaca 76
tel.: 46 854 80 53
www.pivnica-ceska.pl

„Piwnica u tkaczy” restauracja
ul. 1 Maja 45 (Resursa)
tel.: 46 855 25 25
www.utkaczy.pl

„Roma” pizzeria
ul. Kościuszki 13
tel.: 46 855 30 58
www.e-romantika.pl

„Szpularnia” restauracja
ul. Nowy Świat 8/1
tel.: 46 855 29 31
www.szpularnia.net

„Trattoria Birimbo”
kuchnia polsko-włoska
ul. P. Hulki-Laskowskiego 8
tel.: 884 099 049
www.birimbo.pl

„Tropca” pizzeria
ul. Skrowaczewskiego 6
tel.: 46 855 50 59
www.tropca.pl

„Tygielek”
Kawiarnia, herbaciarnia
Plac Jana Pawła II nr 3
tel.: 46 855 66 22
www.tygielek.pl

„Zajazd u Jędrusia”
ul. Jaktorowska 72
tel.: 46 855 06 21

Noclegi

Aparthotel Stara Przędzalnia
ul. 1 Maja 41D
tel.: 660 716 816
www.aparthotelzyrardow.pl

„AQUA ŻYRARDÓW” ***
hotel, restauracja, sala konferencyjna
ul. Jodłowskiego 25/27
tel.: 46 854 16 46 wew. 106
www.aqua.zyrardow.pl

Resursa
ul. 1 Maja 45
tel.: 46 854 24 24
www.resursa.zyrardow.pl

Noclegi M4
ul. 1 Maja 37 A
tel.: 601 154 846
www.hotel.zyrardow.net

„Bachus”
ul. Jaktorowska 58
tel.: 46 854 22 93
www.restauracjabachus.pl

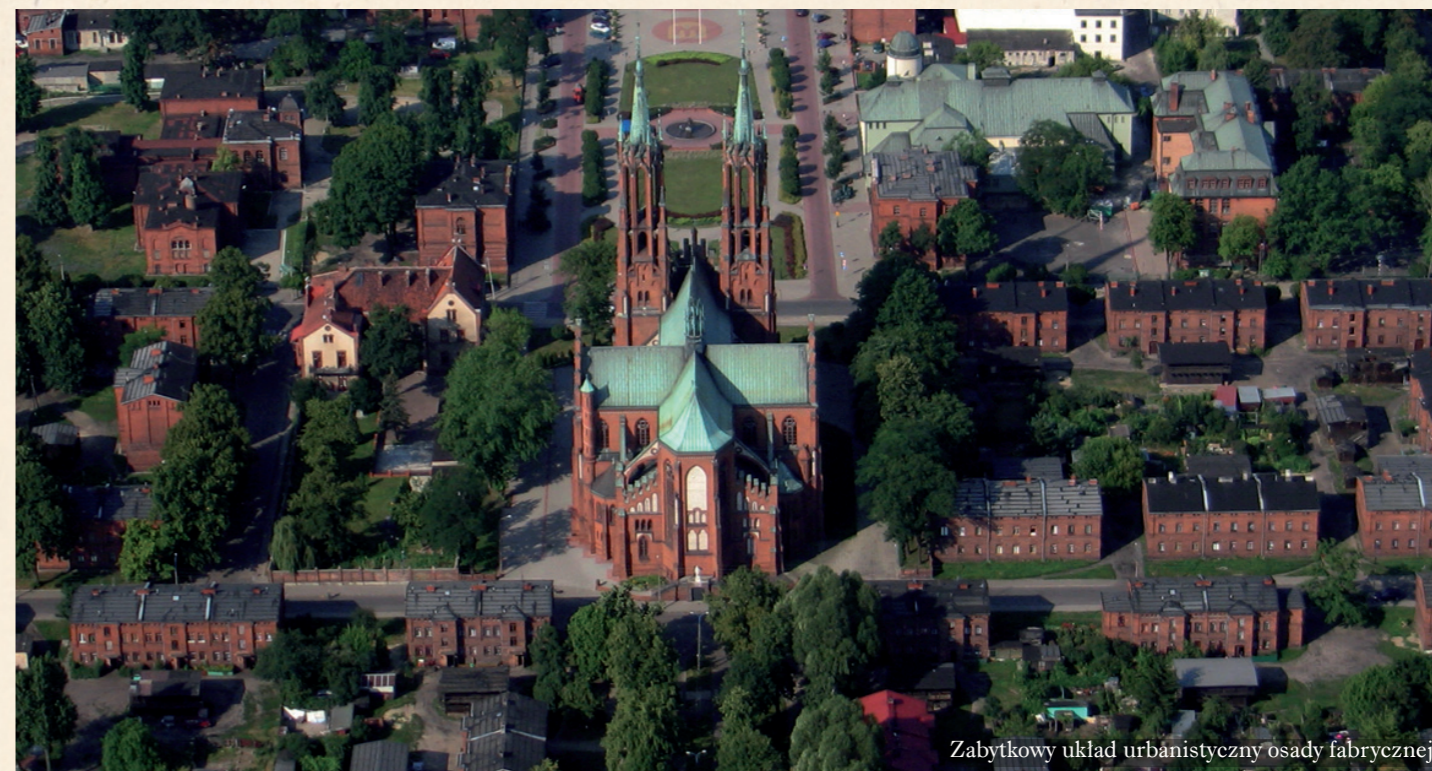
„Turysta”
ul. 1 Maja 63
tel.: 46 855 45 12

Urząd Miasta Żyrardowa
Plac Jana Pawła II nr 1, 96-300 Żyrardów
Wydział Promocji i Kultury
tel.: 46 856 76 09
e-mail: promocja@zyrardow.pl, www.zyrardow.pl

Wizytówką Żyrardowa jest XIX-wieczna osada fabryczna, wybudowana przez założycieli miasta obok rozwijającej się fabryki Iniariskiej. Składa się na nią osiedle domów robotniczych, dzielnica willowa dla kadry kierowniczej oraz liczne budynki użyteczności publicznej. Niemal wszystko wybudowane z charakterystycznej dla Żyrardowa czerwonej cegły, wedle skrupulatnie przemyślanego założenia urbanistycznego. Precyzja, z jaką zaplanowano osadę fabryczną, sprawia że Żyrardów uchodzi za modelowy przykład miasta przemysłowego przełomu XIX i XX w. W 2012 r. żyrardowskiej osadzie fabrycznej został nadany przez Prezydenta RP prestiżowy tytuł **Pomnika Historii**.

Serdecznie zapraszamy na „Spacer po XIX-wiecznej osadzie fabrycznej”, który pozwoli Państwu poznać najcenniejsze i najciekawsze z punktu widzenia historii miasta, obiekty żyrardowskiej starówki. Warto zwiedzić miasto również za pośrednictwem Internetu, wpisując adres www.wirtualnyspacer.zyrardow.pl.

Zabytkowy układ urbanistyczny osady fabrycznej

Powstanie miasta i jego dziedzictwo kulturowe

Żyrardów to bez wątpienia jedno z ciekawszych miast Mazowsza, położone niemal w połowie drogi między Łodzią a Warszawą, na szlaku dawnej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej.

Powstanie i rozwój Żyrardowa wiąże się z lokalizacją na tym terenie na początku XIX w. fabryki Iniariskiej.

Nazwa miasta pochodzi od nazwiska utalentowanego francuskiego inżyniera Filipa de Girarda, pierwszego technicznego dyrektora zakładu, a zarazem wynalazcy maszyny do mechanicznego przędzenia lnu.

Okres największego rozwoju i rozbudowy Żyrardowa przypada na drugą połowę XIX w., kiedy to żyrardowska fabryka trafiła w ręce dwóch niemieckich przemysłowców - Karola Hiellego i Karola Augusta Dittricha. To za ich sprawą fabryka w krótkim czasie stała się największym i najnowocześniejszym zakładem Iniariskim ówczesnej Europy. Dzięki nowym właścicielom wokół fabryki, na pow. 36 ha, powstała bardzo skrupulatnie zaprojektowana osada fabryczna, stanowiąca dziś, unikatowe w swym charakterze, centrum współczesnego Żyrardowa.

Na osadę fabryczną składa się osiedle murowanych z czerwonej cegły domów dla robotników, dzielnica willowa dla kadry kierowniczej i właścicieli fabryki, a także szereg budynków użyteczności publicznej – kościoły, szkoły, przedszkole, szpital, domy kultury (Resursa i Ludowiec), pralnia i łaźnia miejska. Regularna siatka ulic, dużo zieleni, wyraźny podział na część mieszkaniową oraz przemysłową – to najbardziej charakterystyczne elementy XIX-wiecznego Żyrardowa, które w dużej mierze przesądziły również o obecnym obliczu miasta. Moda na adaptację obiektów pofabrycznych na cele mieszkaniowe (lofty) sprawiła, że Żyrardów – ze swoją unikatową architekturą industrialną – przeżywa dziś prawdziwy renesans. Prześiąknięte duchem historii mury otrzymują zupełnie nowe funkcje.

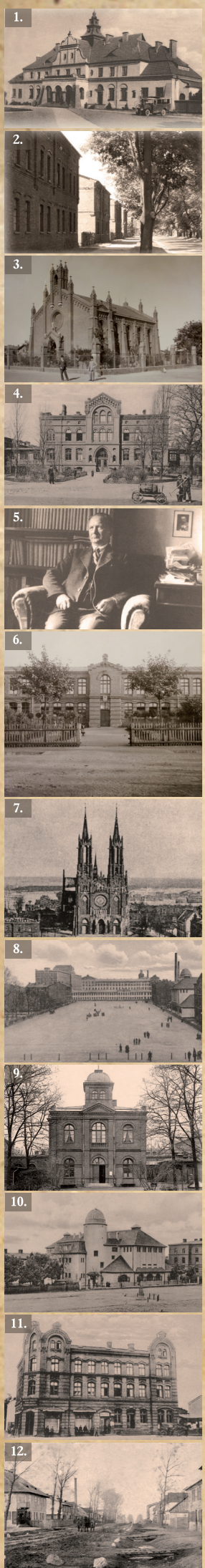
Na gruncie zabytkowego miasta przemysłowego powstaje ciekawy ośrodek turystyki industrialnej. Potwierdzeniem zachodzących w Żyrardowie zmian są: przyznany przez Polską Organizację Turystyczną certyfikat „Najlepszy produkt turystyczny 2010 r.”, uzyskana w 2011 r. główna nagroda w konkursie Komisji Europejskiej na Najlepszą Europejską Destynację Turystyczną EDEN czy wpisanie osady fabrycznej na Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego ERIH. Z myślą o miłośnikach turystyki industrialnej powstała ciekawa oferta turystyczna „Poszukiwacze Zdobyczy Techniki – Industrialne Mazowsze”. Szlak umożliwi fascynującą wędrowkę śladami industrializacji Mazowsza Zachodniego. Działania służące rozwojowi turystyki sprawiają, że Żyrardów staje się marką rozpoznawalną w kraju i Europie.

Zrewitalizowany obiekt zabytkowej Resursy

Budynek starej przędzalni zaadaptowany na lofty

1. Dworzec kolejowy - położony na dawnej trasie Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Wybudowany w latach 20. XX w. według projektu arch. Romualda Millera, w stylu dworku polskiego. Rozbudowany w latach 30. XX w. Wnętrza zdobia oryginalne sztukaterie i piece kaflowe, w poczekalni 4 kolumny w stylu jońskim.

2. Domy robotnicze - dzielnica domów robotniczych. Najstarsze pochodzą z 1867 r. Późniejsza rozbudowa osiedla nastąpiła w 1871 r. i w latach 1880 - 1910. Charakterystycznymi elementami dzielnicy domów robotniczych są drewniane budynki gospodarcze i przydomowe ogródki.

3. Kościół pw. św. Karola Boromeusza - wzniesiony w 1891 r. w stylu neogotyckim, przebudowany w 1895 r. Pierwszy kościół parafii rzymsko - katolickiej w Żyrardowie. Wybudowany dzięki funduszom Karola Dittricha jr. Kościół posiada 3 ołtarze - główny poświęcony patronowi z obrazem autorstwa Augusta Frinda.

4. Szpital fabryczny - zbudowany w latach 1892 - 1894. Zespół budynków wzniesiony według wprowadzonego wówczas systemu pawilonowego, otoczony zielenią.

5. Gabinet Pisarza Pawła Hulki-Laskowskiego - uruchomiony w 1991 r Oddział Muzeum Mazowsza Zachodniego w Żyrardowie, zlokalizowany w mieszkaniu robotniczym, które przez 30 lat zajmował wraz z rodziną Paweł Hulka-Laskowski (1881-1946) - publicysta, społecznik, tłumacz, religioznawca, pisarz. Autor pamiętnika „Mój Żyrardów”. Największy rozgłos zyskał dzięki tłumaczeniu powieści „Przygody dobrego wojaka Szwejka” Jaroslava Haška.

6. Szkoły fabryczne
Kantoratschule - szkoła zbudowana w latach 1896 - 1899. Przeznaczona głównie dla dzieci z rodzin urzędników i dyrektorów zakładów lniarskich.
Nowa Szkoła - wybudowana w latach 1892 - 1894. Uczęszczali do niej dzieci robotników pracujących w fabryce lniarskiej.
Stara Szkoła - powstała w 1882 r.

7. Kościół farny pw. Matki Bożej Pocieszenia - świątynia powstała w latach 1900 - 1903 z fundacji rodziny Sobańskich i Karola Dittricha. Zaprojektowana przez Józefa Piusa Dziekońskiego, w stylu neogotyckim. We wnętrzu znajdują się secesyjne witraże (kwiaty polskie), wykonane według projektu Jana Gumowskiego.

8. Plac targowy - dawne targowisko położone w sercu zabytkowej osady fabrycznej. Plac targowy był również miejscem licznych manifestacji i wiecew robotniczych - m. in. strajku szpularek w 1883 r., pierwszego na terenie Królestwa Polskiego strajku powszechnego. W 1924 r. plac zmienił funkcję na reprezentacyjną.

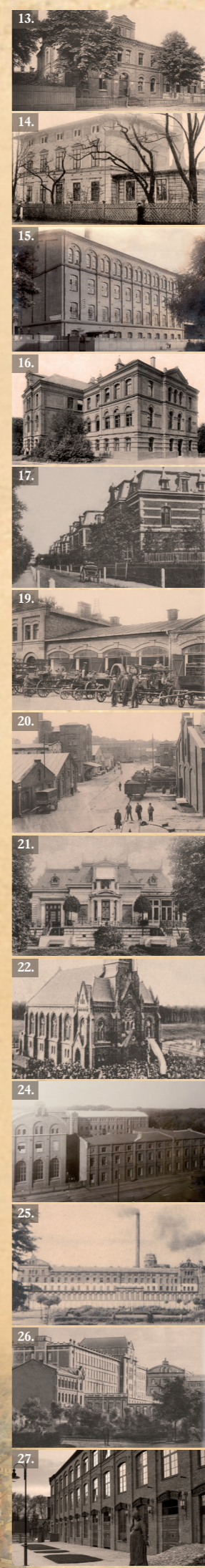
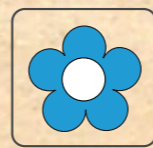
9. Ochronka i Babiniec - przedszkole dla dzieci pracowników fabryki, zbudowane w 1875 r. z fundacji Karola Augusta Dittricha. To jedna z pierwszych tego typu placówek w Królestwie Polskim. Babiniec, usytuowany w sąsiedztwie ochronki, zbudowany w latach 80. XIX w. jako dom mieszkalny dla przedszkolank.

10. Dom Ludowy im. Karola Dittricha, tzw. „Ludowiec” - oddany do użytku w 1913 r. Wybudowany z funduszy Karola Dittricha jr. dla robotników fabryki. Stanowi ciekawy przykład architektury modernistycznej. Do dziś budynek pełni pierwotne kulturalne funkcje.

11. Magistrat - wybudowany ok. 1910 r., przeznaczony na siedzibę władz miasta. Na parterze mieścił się sklep firmowy z tkaninami z żyrardowskiej fabryki oraz poczta. Na I piętrze urzędowali przedstawiciele władz miasta - prezydent i urzędnicy. Na II piętrze były mieszkania służbowe urzędników.

12. Ulica Wiskicka - dawny trakt handlowy łączący Rawę Mazowiecką z Sochaczewem, trasą przez Mszczonów i Wiskitki. Ulica stanowiła oś urbanistyczną dla założenia przestrzennego osady fabrycznej, dzieląc ją na część fabryczną i mieszkalną. W 1924 r. ulica zmieniła nazwę na 1 Maja. Do dziś jest główną arterią komunikacyjną Żyrardowa.

Spacer po XIX-wiecznej osadzie fabrycznej

13. Resursa - placówka kulturalna urządzona na wzór klubów angielskich. Zbudowana w latach 70. XIX w. Dzięki środkom unijnym pozyskanym przez Miasto, Resursa poddana została rewaloryzacji. Obiekt odzyskał dawną świetność.

14. Pałacyk Tyrolski - wybudowany w latach 1867 - 1871 przez Karola Augusta Dittricha dla córki Anny Dittrich i jej męża Ludwika Marcellina - dyrektora przedsiębiorstwa bawełny. Przy pałacyku altana ogrodowa z XIX w. Obiekt zrewitalizowany ze środków prywatnych.

15. Budynek dawnej administracji - wzniesiony w 1908 r., na potrzeby administracji rozwijającego się zakładu. W latach 20. XX wieku mieściła się tu szkoła rzemieślniczo-tkacka. Dawniej budynek połączony pomostem z usytuowaną obok pończoszarnią.

16. Kantor - zbudowany w 1885 r., na planie litery „H”. Pełnił funkcje administracyjne, był siedzibą dyrekcji i biura Towarzystwa Akcyjnego Zakładów Żyrardowskich. Wewnątrz zachowane dekoracyjne elementy klatki schodowej z żeliwnymi kolumnkami i ozdobną balustradą.

17. Wille dyrektorskie - rezydencjonalna dzielnica powstała w latach 80. XIX w. dla wyższego personelu fabryki. Zespół wili w stylu renesansu francuskiego.

18. Willa Haupta - dyrektora generalnego fabryki żyrardowskiej, zbudowana ok. 1890 r. w stylu szwajcarskim.

19. Straż ogniowa z wozownią - Fabryczna Ochotnicza Straż Ogniowa założona w 1884 r. przez Karola Dittricha jr. Dla jej potrzeb wzniesiono w 1896 r. budynek wozowni i stajni w kształcie litery „L”. Obiekt po 1945 r. został częściowo przebudowany.

20. Zespół budynków dawnego Bielnika - pierwsze obiekty przeznaczone na suszenie przędzy i bieleńie tkanin powstały w poł. XIX w. Obecny wygląd zespołu Bielnika pochodzi z przełomu XIX i XX w.

21. Willa reprezentacyjna Karola Dittricha jr. (1853-1918) - zbudowana w latach 1885 - 1890 w stylu neorenesansowej miejskiej zabudowy reprezentacyjnej. Tutaj zapadały najważniejsze decyzje dotyczące fabryki. Obiekt otacza park krajobrazowy. Od 1961 r. willa jest siedzibą muzeum.

22. Kościół ewangelicki pw. Wniebowstąpienia Pańskiego - jednonawowa świątynia zbudowana w 1898 r. według projektu Lessnera, w stylu neogotyckim. W 1976 r. świątynię odkupiono na rzecz parafii rzymsko-katolickiej.

23. Pralnia i łaźnia - obiekt wzniesiony w latach 80. XIX w. dla pracowników fabryki. Oprócz publicznej pralni i kąpieliska wyodrębnione było pomieszczenie na kąpiele parowe (sauna).

24. Pończoszarnia - zbudowana w 1870 r., rozbudowana w latach 1890 - 1910. Na początku XX w. pończoszarnia była jedną z największych tego typu fabryk w Cesarstwie Rosyjskim. W 1967 r. przedsiębiorstwo otrzymało nazwę „Stella”.

25. Stara przędzalnia - pięciopiętrowy budynek wzniesiony w 1833 r., według projektu arch. J. J. Gaya, wielokrotnie przebudowywany i odbudowywany. W latach 2005 - 2009 r. budynek zrewitalizowany ze środków prywatnych pod funkcję mieszkalno - usługową.

26. Nowa przędzalnia - wzniesiona w latach 1910 - 1914. Obiekt był najnowocześniejszym i największym budynkiem żyrardowskiej fabryki. Jako jeden z pierwszych w Polsce wykonany w konstrukcji żelbetowej, przystosowany do obciążień powstałych w wyniku pracy kilku tysięcy wrzecion. Od 2007 roku rewalizowany ze środków prywatnych pod funkcję mieszkalno - usługową.

27. Budynek fabryczny - wzniesiony ok. 1860 r., jako budynek przędzalni. Budynek zrewitalizowany ze środków prywatnych, obecnie pełni funkcję mieszkalno - usługową pod nazwą „Stara Przędzalnia II”.